

**NİKOLAY RUBAKİNİN YARADICILIĞINDA
BİBLİOPSİXOLOGİYA NƏZƏRİYYƏSİ VƏ KİTABXANAŞÜNASLIQ**

E.L.ƏJDƏROV
Bakı Dövlət Universiteti

Nikolay Aleksandroviç Rubakinin bibliopsixoloji elmi irsi dünya kitabxanaşünaslığın inkişafına böyük metodoloji təsir göstərmişdir. Məqalədə N.A.Rubakinin bibliopsixoloji nəzəriyyəsi geniş şərh edilir.

Beynəlxalq Bibliopsixoloqiya İnstitutunun yaradıcılarından biri olan Nikolay Aleksandroviç Rubakinin (1862-1946) elmi irisində ifadə olunan “bibliopsixologiya” anlayışı iki sözdən ibarətdir - “biblio” və “psixologiya”. Əlbəttə, burada ilk növbədə kitabxanaşünaslıq kimi dərin bir elm sahəsi diqqət mərkəzinə gəlir. Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq elminin banisi prof. A.Xələfov kitabxanaya belə bir tərif vermişdir: “Kitabxana - elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil-tərbiyyə müəssisəsi kimi çap əsərlərinin və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli-ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial instituttur” [1, 245].

Məntiqlə yanaşdıqda prof. A.Xələfov kitabxanaya verdiyi tərifdə ilkin olaraq “elm” sözünü təsadüfi qeyd etmir. Məhz elmin gücü ilə bütün sahələrdə uğurlar əldə olunur. Kitabxana elmlər sisteminin ilkin mənbəyidir. Daima artan informasiya axını, sistemli olaraq məhz kitabxanalarda yerləşir və kitabxana işi fəaliyyəti vasitəsi ilə cəmiyyətin istifadəsinə verilir.

Cəmiyyətin inkişaf tarixinə nəzər saldıqda kitabxana işinin, kitabxanaşünaslığın inkişaf xəttini və səviyyəsini aydın görmək olar. Zaman-zaman daima yeniliklər və bununla əlaqəli müxtəlif yeni sahələr yaranır. Daha dəqiq desək, elmlər inteqrasiya və differensasiya etdikcə bu yeniliklər cilalanaraq daha yeni bir forma və məzmun alır. Kitabxanaşünaslıq elmi də bu inkişaf tarixində fəlsəfə, tarix, sosiologiya, riyaziyyat, iqtisadiyyat pedaqogika, psixologiya və s. elm sahələri ilə sıx əlaqədə inkişaf etməkdədir. Bu elm sahələrindən biri də psixologiyadır. Bu barədə prof.A.Xələfov yazır: “Kitabxanaşünaslıq insan şüurunun formalaşmasında kitabın və mütaliənin rolunu öyrənərkən psixologiyanın elmi metodlarına əsaslanır, onun elmi nəticələrindən, tövsiyələrindən geniş surətdə istifadə edir” [2, 256].

Yaşadığımız cəmiyyətdə istənilən bir fəaliyyət sahəsində daima insanlar arasında ünsiyyət əsas əlaqə, rabitə vasitəsidir. Bu ünsiyyət prosesində bir çox incə və mürəkkəb məqamlar üzə çıxır. İnsan və onun daxili aləmi, ətrafla münasibətləri və bu münasibətlərin xüsusiyyətləri psixologiya elminin tədqiqat

sahələrində üzə çıxır. Kitabxanaçı və oxucu, müəliflə oxucu, kitabxana və cəmiyyət arasında əlaqə ünsiyyət vasitəsi ilə yaranır. Bu mənada kitabxanaçı kadrların hazırlanmasında, kitabxana işi fəaliyyətində mövcud kollektivin təşkili və idarə olunmasında sözsüz ki, kitabxanaşünaslıq elmi psixologiya elminin metodlarından istifadə etməyə bilməz. Psixologiya və kitabxanaşünaslıq elminin bir-birinə olan inteqrasiyası da bu səbəbdən irəli gəlir. Prof.A.Xələfov isə bu prosesin qədim dövrlərdən başladığını qeyd edir: “Psixologiya ilə kitabxana işi və kitabxanaşünaslıq arasında əlaqə lap qədim dövrlərdən mövcud olmuş, getdigcə inkişaf edib təkmilləşmiş, xüsusi elmi fənn olan “Bibliopsixologiya və ya “Kitabxana psixologiyası” kimi yeni fənnlər meydana gəlib formalaşmışdır” [2, 256].

“Bibliopsixologiya” terminin ikinci əhəmiyyətli tərəfi “psixologiya” sözüdür. Psixologiya klassik mənbələrdə aşağıdakı kimi ifadə olunur: “Psixologiya beyində obyektiv aləmin subyektiv surəti kimi əmələ gələn psixikanın faktları, qanunauyğunluqları və mexanizmləri haqqında elmdir” [4,19].

İlk baxışdan elə görünə bilər ki, bibliopsixologiya oxucu və müəllif psixologiyasını araşdırır. Əslində məsələyə bu cür dar çərçivədə yanaşma səhv olardı, çünki oxucu və müəllif psixologiyası özü də cəmiyyətdə baş verən məsələlərlə dialektik vəhdətdə əlaqəlidir. Aydınır ki, tarixin gedişində oxucu zövqləri, tələbatları, maraqları, sorğuları, dünyagörüşü prinsipləri dəyişirsə, bu da öz növbəsində, müəlliflik və bütün kitabxana işinin mexanizmini dəyişir. Kitabxana işi öz fəaliyyətində təkcə oxucu və müəliflə bağlı məsələləri əhatə etmir, onun təhsil, tərbiyyə, elmi informasiya təminatı və s. kimi funksiyaları da yerinə yetirir. Ona görə də bu və ya digər tərəflərin psixologiyasını öyrənmək üçün bir başa kitabxana işi anlayışı ilə əlaqədar məsələlərin psixologiyası öyrənilməlidir. Əgər bibliopsixologiyanın mahiyyətini oxucu marağı ilə eyniləşdirsək, bu bibliopsixologiyanın mahiyyətini dar çərçivəyə sala bilərik. Fəlsəfi məntiqlə qoyulan məsələyə yanaşdıqda isə maraqlı bir tərəf üzə çıxır. İstər təbiətdə, istər cəmiyyətdə bütün proseslər daima nisbi olaraq hərəkətdədir. Qeyd etdiyimiz fikrə istinad olaraq filosof Zeynəddin Hacıyevin fikrinə nəzər salaq: “Bizi əhatə edən dünyada hər şey daima hərəkətdədir” [5,169].

Məsələyə psixoloji aspektdən yanaşdıqda isə görmək olar ki, ümumi olaraq cəmiyyətdə baş verən bütün proseslərdə olduğu kimi, həmçinin kitabxana işi fəaliyyətində də psixi proseslər hər an, hər dəqiqə insanları müşahidə edir. Bu mənada bibliopsixologiya elminin tədqiqatçısı Nikolay Rubakin bibliopsixologiyanı iki istiqamətdə: daxili və vizual mənalarda izah edir: “Bibliopsixologiyanın daxili mənası: Bu mənada bibliopsixologiya psixologiyanın bir qolu kimi çıxış edir. Bibliopsixologiya sərbəst mövcud olmaq hüququna malikdir. Belə ki, pedaqoji psixologiya, hansı ki, onun obyektini uşağın psixologiyası və tərbiyyəsi təşkil edir. Bu mənada psixologiyanın bir qolu kimi bibliopsixologiya müstəqil sahədir [6,41].

Vizual mənə barədə fikir bildirməzdən əvvəl qeyd edək ki, XIX-XX əsrlərdə yaşamış N.Rubakin bibliopsixoloji tədqiqatında “книжное дело” ifadəsini işlətmişdir. Azərbaycan dilinə tərcümə olunarkən bu ifadə “kitab işi” kimi səslənir. “Kitab işi” anlayışı ilə “kitabxana işi” anlayışını eyniləşdirmək səhv olardı. Kitab işi kitabın nəşri, yayılması, satışı, poliqrafiyası, nəşriyyat məsələlərini və s. əhatə edir. Əlbəttə, bu proseslər kitabxana işi fəaliyyətinin fonunda üzə çıxır. Lakin N.Rubakin bu fikirləri ilə kitab və kitabxana işi anlayışlarına aydınlıq gətirir: “Bəs kitab işi nədir? Bu iş heç də sakitçilikdə gedən bir proses deyil, bu heç də kitab tozunun, kitab kütləsinin udulması da demək deyil, bunu kitablar yığını kimi də başa düşmək olmaz. Bu iş coşqun, yəni bu proses ictimai-sosial, mübariz atmosfərə ilə yaranır. Axı bizim məqsədimiz cəmiyyətimizi bilikli, dərrakəli, şüurlu etməkdir. Məgər kitab işini adi, ölü olan kitab yığını ilə eyniləşdirmək olarını? Ona görə də mən deyirəm: Bu iş həyatın özü və mübarizədir” [6, 608].

Kitab işini yüksək mənəvi dəyərlər çərçivəsində ortaya qoyan N.Rubakin “kitabxana” ifadəsini geniş və rəşional analiz etmişdir: “Kitabxana - cəmiyyətin gözəl bir gələcəklə təminatı üçün güclü bir silahdır, bu təkəcə elmi bilikləri yayan müəssisə deyil, həm də cəmiyyətin sosial əhval-ruhiyyəsini təyin edən vasitədir. Əgər bu işi kitab yerinə yetirirsə, onda nəyə görə ümumilikdə kitabxana-kitabların assosiyası bu işdə rol oynamasın?” [6, 608].

Aydın oldu ki, N.Rubakinin düşüncəsində “Kitabxana” sosial-ictimai şüurun formalaşmasında böyük rol oynayan vasitə kimi qiymətləndirilmişdir. O, bir kitabı müəyyən biliyi, elmi özündə əks etdirən kitabxananın kiçik modeli kimi ortalığa qoyur və “nəyə görə də ümumilikdə kitabxana-kitabların assosiyası bu işdə rol oynamasın?” deyərək kitabxana işini diqqət mərkəzinə gətirmiş olur. Belə bir qənaətə gəlmək olar ki, “kitab işi” ifadəsini səsləndirərkən N.Rubakin kitabxana işinin fonunda tərkib hissə kimi rol oynayan prosesi nəzərdə tutur. Bu prosesdə fərdin psixologiyası ön plana keçirsə, kitabxana işində isə cəmiyyətin psixologiyası diqqət mərkəzinə gəlmiş olur.

N.Rubakinin dili ilə desək, vizual mənada bibliopsixologiya kitabxana işi və onunla bağlı məsələlərin psixologiyasını araşdıran elm kimi çıxış edir. Bu mənada N.Rubakin xüsusi olaraq qeyd edir ki: “Bibliopsixologiyanın vizual mənada xüsusi obyektinə məhz kitab işi nəzərdə tutulur” [6, 41].

Cəmiyyətdə baş verən bütün psixi proseslərin tərkib hissəsi kimi “kitab” anlayışı bibliopsixoloji yanaşmada psixi prosesin son nəticəsi kimi qiymətləndirilir. N.Rubakin isə qeyd edir: “Söz, ifadə, kitab, kitablar yığını, bütün ədəbiyyat, bu mənada reaksiyanı yaradan amil kimi çıxış edir. Elə bil ki, öyrənilən kollektivə və şəxsiyyətə təsir edəcək amil, qıcıqlandırıcı-reaktiv rolunda çıxış edir” [6, 42].

Burada isə maraqlı və vacib olan bir cəhət ondadır ki, kitab da özündə cəm etdiyi məzmunla bərabər obyektiv aləmin tərkib hissəsi kimi çıxış edir.

Bir halda ki, fərd subyektdir, onu əhatə edən aləm isə həm obyekt, həm də qı-
cıqlandırıcı reaktivdir. İstənilən qıcıq mahiyyət etibarlı ilə obyektiv aləmdən
gəlir. Obyektiv aləmə cavab olaraq yaranan reaksiyaların kəmiyyət və keyfiy-
yyət göstəricilərini reaksiya verənin xarakteristikası kimi ifadə edən N.Rubakin
yazır: “Bibliopsixologiya elə məhz kitab işinin psixologiyası barədə elmdir,
tədqiq edilən reaksiyalar, xarici əlamətlər əsasında öyrənilən elmdir” [6, 42].

Yəni daha dəqiq desək, bibliopsixologiya kitabxana işi fəaliyyətində baş
verən bütün prosesləri reaksiyalar, xarici əlamətlər əsasında tədqiq edir. Digər
tərəfdən istərdim qeyd edim ki, kitabın yaranması N.Rubakinin yanaşmasında
belə ifadə olunur: “Həmisi aydındır ki, kitabın yaranması ilk öncə danışq
(şifahi nitq) vasitəsi ilə başlanır, hansı ki, sistemli olaraq yazılır və bu şəkildə
kristallaşır-maddiləşir” [6, 46].

Aydındır ki, bu cür yanaşmada N.Rubakinin kitabın yaranma prosesini
sadədən mürəkkəbə doğru inkişaf prinsipini əsas meyar tutaraq analiz etmiş-
dir. Burada ilkin səbəb kimi şifahi nitq əsas götürülür, həmçinin şifahi nitq
özlüyündə reaksiya yaradan-qıcıqlandırıcı rolunda çıxış edir. Bu reaksiya isə
əslində psixi prosesdir. İnsan nitqi psixoloji cəhətdən psixi prosesdir. Deyilən-
lə əlaqədar olaraq aşağıdakı cümləyə bir daha nəzər salaq: “Psixika obyektiv
aləmin subyektiv inkasıdır” [4, 15].

İnsanın daxili “mən” dünyasında əks olunan obyektiv aləmin inkası
kimi psixika özlüyündə zahiri-vizual tərəfdən nitqdə ifadə olunaraq özünü
göstərir. Daha lakonik desək, bu cür səslənir, nitq psixikanın zahiri tərəfidir.
Prof.Ə.Bayramovun fikirləri isə qeyd olunan mülahizəni daha da aydınlaşdır-
rır: “Dar mənada isə psixi proses dedikdə duyğu, qavrayış, hafizə, təfəkkür,
nitq, təxəyyül və s. kimi idrak proseslərini nəzərdə tutacağıq” [4, 9].

Başqa bir tərəfdən şifahi nitq formasını dəyişərək yazıya, əlyazma for-
masına keçid alır. Əlyazma isə çap məsulu-nəşr formasına keçid alır. Psixoloji
yanaşmada bu formalar qıcıqlandırıcı rolunu daşıyır. Kitabxanaşünaslıq istiqə-
mətində isə bu maddi daşıyıcı və mənəvi dəyərləri özündə əks etdirəcək infor-
masiya daşıyıcısı və s. funksiyalarını yerinə yetirmiş olur. N.Rubakin isə ma-
raqlı bir sualı ortaya qoyur: “Bu üç forma(nəşr, əlyazma, şifahi söz) arasında
sərhəd varmı, birini digər ikisini öyrənmədən öyrənmək olarını?” [6, 47].

Şifahi nitq artıq yazı və nəşr formalarına keçdikcə psixi proses olan nit-
qin bir çox elementləri (intonasiya, deyiliş, vurğu, jestlər) öz mahiyyətini itir-
miş olur. Bütün bu prinsipləri nəzərə alaraq N.Rubakin yazır: “Nəşr və əlyaz-
ma əsərlərini psixoloji nöqtəyi nəzərdən öyrənmək üçün yalnız bunu şifahi da-
nışıqdan ayırmadan öyrənmək lazımdır. Ona görə də bibliopsixologiyanın ob-
yekti-nəşr, əlyazma və şifahi danışqlar sayılır.” [6, 47].

Hər hansı bir nəşrin, kitabın yaranması, onun satışı, dövriyyəsi və s. ki-
tabxana işi fəaliyyətində cəm olunan bütün proseslər özlüyündə bir əmək pro-
sesidir. Nümunə olaraq özlüyündə əmək prosesi kimi mahiyyət daşıyan kitab

işi elə bir əmək prosesidir ki, burada insan əməyinin müxtəlif formaları ortaya çıxır. Bu proses zamanı isə istənilən kollektiv birləşərək vahid bir tam kimi fəaliyyət göstərir. Bu proses zamanı həm fərd, həm də kollektiv müxtəlif məsələləri həll edir. Yəni bu əmək prosesi zamanı başlanğıcdan sona qədər hər bir fərddə müxtəlif psixi hallar müşahidə olunmaqdadır. Digər tərəfdən, bu əmək prosesi zamanı hər bir işçinin psixoloji vəziyyəti və ümumilikdə kollektivin psixoloji halı mümkün deyil ki, məhsulda bir iz buraxmasın. Psixoloji tərəfin işin gedşində əsas göstərici kimi qiymətləndirən N.Rubakin qeyd olunanları bu fikri ilə təsdiq edir: “İşçinin psixologiyası və onun əməyinin psixologiyası bu əməyin nəticəsində və məhsulda konkret bir iz qoyur” [6, 48].

Əmək prosesi zamanı bütün işçilərin psixi vəziyyəti, bir-birinə olan psixoloji münasibətləri, rəhbərliyin kollektivə münasibətləri psixoloji baxımdan əmək məhsuldarlığının ilkin göstəricilərindən biridir. Bütün bu məsələlərin fonunda N.Rubakin yazır: “Kitab işi beləliklə əmək və əmək prosesidir. Kitab işinin psixologiyası isə bu cür əmək və prosesin psixologiyasıdır” [6, 49].

Tarixilik prinsipi baxımından diqqət etdikdə aydın olur ki, XIX-XX əsrlərdə elmin inkişaf səviyyəsi ilə bugünkü yeniliklər arasında böyük fərq var. Bu gün artıq şifahi, əlyazma, nəşr tipi kimi klassik sayılan qıcıqlandırıcılardan fərqli olaraq elektron nəşr tipi yaranmışdır. Bu elektron daşıyıcıların oxucuda, istifadəçidə yaratdığı təsir də özünəməxsus xüsusiyyətə malikdir.

Unutmaq olmaz ki, yaşadığımız həyat məkan, zaman, mühit kimi anlayışlarla daima hesablaşır. Həmçinin qoyulan məsələdə bu üç aspekti görmək olar. N.Rubakin bir əmək prosesi hesab etdiyi kitabxana işi prosesində hər bir işçini ayrılıqda, yəni daha dəqiq desək, işçinin işdə reaksiya və hərəkətini aydınlığı ilə öyrənməyi zəruri hesab edir. Həmçinin işçilərin birlikdə öyrənilməsini də qeyd edir. Nəticədə isə N.Rubakin yazır: “Bibliopsixologiyanın işi, vəzifələri-kitab işi işçilərinin hərəkətlərinin məkan, zaman, sosial mühitin müxtəlif aspektlərində, vəziyyətlərində obyektiv öyrənilməsidir” [6, 48].

Bibliopsixologiyanın mahiyyəti fərdin ətraf mühitə-obyektiv aləmə və obyektiv aləmin fərdə olan təsiri prosesində aydınlaşır. Obyektiv olaraq qeyd etmək olar ki, canlı insan istər oxucu, istər müəllif, istər kitabxanaçı-bibliograf və s. istənilən bir şəxs ictimai-sosial mənsubiyyətindən asılı olmayaraq ətrafa verdiyi reaksiya əsasında, daha dəqiq desək, psixi münasibəti əsasında bibliopsixoloji dəyəri ortaya çıxartmış olur. Əvvəlcə bu dəyər söz şəklində yəni, şifahi formada ortalığa çıxır. Sonra maddi formalara (əlyazma, nəşr, elektron) keçir. Bu dəyərlər insanın gündəlik həyatında daima onu müşahidə etməkdədir. Diqqətlə analiz etdikdə isə aydın olur ki, bu dəyərlər sabit formada qalmır, daima yeniləşərək dövryyə edir. Nəticədə isə istifadə edilərək öz dəyərini itirir. Bu dəyərləri kitabxana işi fəaliyyətinin yaranmasında əsas amil kimi qiymətləndirmək olar. N.Rubakin bu məsələrin fonunda bibliopsixologiyanın məzmununa aşağıdakıları daxil edir: 1) Nəşr, əlyazma, şifahi dəyərlərin yaran-

ma prosesi; 2) Onların dövriyyəsi, sosial mühitə ötürülməsi və onlara istiqamətləndirmə və cəlb olunma prosesləri; 3) Onların utilizasiyası prosesləri.

Məntiqlə baxsaq bibliopsixologiyanın həcmi əslində onun mahiyyətini tamlığı ilə aydınlaşdırır. Özlüyündə hər bir proses ayrılıqda geniş bir mövzudur. Bu üç proseslə birlikdə öz həcmi və çəkisini təyin edən bibliopsixologiya əslində mahiyyətini geniş mənada ifadə edir. Bibliopsixoloji nöqtəyi-nəzərdən kitab və kitabxana işi məsələləri bir nöqtədə durmayan, daima hərəkətdə olan, dəyişən bir prosesdir. Bu prosesdə isə həm maddi, həm də mənəvi dəyərlər vəhdətdə hərəkət edirlər. Buna nümunə olaraq gündəlik həyatımıza müraciət edək. Götürək istənilən bir N müəllifli kitabı. Bu zaman insan-müəllif fikirləri və düşüncələrini obyektiv aləmdə gördüklərini dərk edib, müəyyən dünya görüşü prizmasında kağız üzərinə köçürür. Sonra bu əlyazma nəşr tipinə keçir. Nəşr tipinə keçənə qədər isə nəşriyyat işi işçilərinin birgə fəaliyyəti əsasında maddiləşərək kitab halına keçir. Sonra isə bu kitab kitabxanalara, elektron kitabxanalara, kitab bazarına daxil olaraq dövriyyə edir. Müəyyən zamandan sonra isə bu kitab müxtəlif səbəblərə əsasən dövriyyədən çıxır. Bibliopsixoloji yanaşmada isə bu göstərdiyimiz nümunədə hər bir hissə müəyyən psixi təsirlərlə müşahidə olunur. Bu prosesin daxilində isə bir neçə xüsusiyyəti N.Rubakin aşağıdakı kimi xarakterizə edir: “İstənilən bir kitabın trayektoriyası kəsik-kəsik olur. Əldən-ələ keçir, şəxsdən şəxsə, sosial mühitə ötürülmə üçün müəyyən zaman tələb olunacaq. Müxtəlif keçidlərdən sonra hər hansı psixoloji bir iz qalır. Ötürənin psixologiyası qəbul edənin psixologiyasından müəyyən qədər fərqlənir. İnsanın insana yanaşma psixologiyası, kollektivin insana, insanın kollektivə yanaşması özü özlüyündə istənilən kitabın hərəkət trayektoriyasında bibliopsixoloji sement rolunu oynayır ” [6, 51].

N.Rubakinin qeyd olunan fikirləri müasir dövrdə kitab marketinqi, piyar texnologiyalarının nəzəri əsasını təşkil edir. Göründüyü kimi, ilk baxışdan adi səslənən bibliopsixologiya daxilən böyük və mürəkkəb olan sistemli prosesi özündə cəm edir. Lakin diqqəti N.Rubakinin yuxarıda qeyd etdiyi “ötürən” və “qəbul edən” ifadələrinə yönəltmək istərdim. Mahiyyətə vardığıca aydın olur ki, bibliopsixologiya fəlsəfənin dialektika qanunu olan “əksliklərin mübarizəsi və vəhdəti” qanunu ilə müşahidə olunur. “Əksliklərin vəhdəti və mübarizəsi qanunu inkişaf prosesinin daxili mənbəyini və hərəkətverici qüvvəsini açır” [5, 193]. Yəni informasiyalaşmış cəmiyyətdə istənilən informasiya zamanın müəyyən kəsiyində daima dövrü olaraq bir mənbədən digərinə doğru istiqamətlənməkdədir. Bir mənbə ötürən, digəri isə qəbul edəndir. Eyni zamanda N.Rubakinin yanaşmasında bunu müəllif və oxucu, danışan və dinləyən, kitabı satan və alan və s. formalarda görmək olur. Lakin bu məsələlərin fonunda N.Rubakin kitabın fiziki mənada ötürülməsi ilə kitabın məzmununun ötürülməsi məsələlərini ortaya çıxarır və belə bir fikirlə müraciət edir: “Dinləmək çox çətin bir əməkdir. Ondən çətini isə oxuma prosesidir. İndi isə bizim qarşı-

mızda sual var: Görəsən, bu cür ötürülmə və keçid proseslərində nəşr, əlyazma, şifahi sözün məzmunu pozulur, yoxsa pozulmur?" [6, 52].

Təbii ki, bu sualın həlli böyük bir prosesin yekunu deməkdir. Böyük bir əmək prosesinin psixologiyasını öyrənən bibliopsixologiya elmində N.Rubakin bu prosesin iştirakçısı olan istənilən bir şəxsi "işçi" tituluna layiq görür. Belə ki, o, bu məsələ ilə bağlı qeyd edir: "Deməli, nəşr, əlyazma, şifahi sözün öz trayektoriyası boyunca hərəkəti prosesi zamanında iştirak edən bu və ya digər şəxsləri biz "kitab işinin işçiləri" adlandıracağıq. Onların sırasına müəllif, oxucu, yığıcı, redaktorlar, kitab satıcıları və s. daxil etmək olar" [6, 52].

Bu fikirlərdən belə qənaətə gəlsək ki, N.Rubakin kitab işinin işçiləri sırasına "kitabxanaçı"nı daxil etmirsə, əlbətdə bu qeyri-məntiqli hesab olunacaq. Çünki bir halda ki, nəşr, əlyazma, şifahi sözün öz trayektoriyası boyunca hərəkəti zamanı iştirak edən hər bir şəxsi nəzərdə tutursa, aydın məsələdir ki, bu hərəkət trayektoriyası həm kitabxanadan, həm də orada fəaliyyət göstərən kitabxanaçıdan yan keçə bilməz.

Göründüyü kimi, böyük bir əmək prosesi olan kitab və kitabxana işində iştirak edən istənilən fərdi N.Rubakin diqqətdən kənar qoymur və məsələyə obyektiv yanaşır. O, insanı qeyd olunan məsələlərdə ön plana çəkir: "Bibliopsixoloji nöqteyi nəzərdən istənilən bir dəyərin öz trayektoriyası boyunca hərəkətində ən vacib məsələ insanın insana olan yanaşma psixologiyasıdır ki, bu isə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bütün kitab işi (kitabxana işi) bu cür yanaşmalardan yığılır, cəmlənir, ibarət olur" [6, 51].

Qeyd edilən fikrə istinadən demək olar ki, kitabxana işi fəaliyyəti zamanı insan faktoru bibliopsixoloq üçün ön plana keçir. Bu amil isə bibliopsixologiyanın əsas xüsusiyyətlərindən biri kimi çıxış edir. Eyni zamanda etria edək ki, bibliopsixologiyanın dirəklərindən biri olan "kitabxana işi" fəaliyyətində insan faktoru əsas diqqət edən tələb edən məsələlərdən biridir. Məhz kitabxana işi işçilərinin və rəhbərliyinin cəmiyyətlə qarşılıqlı fəaliyyəti əsasında kitabxana sosial institut statusuna malik olur. Cəmiyyətin mənəvi dəyərlərini sivil dərəcəyə çatdırmağa xidmət edən kitabxana işi fəaliyyətində hər bir şəxs böyük və bütöv bir canlı prosesin vacib bir hissəsidir. Hər bir fərdin-insanın bu işdə göstərdiyi münasibət bibliopsixologiya üçün əsas tədqiqat obyektidir.

Beləliklə, N.Rubakinin dili ilə desək, bibliopsixologiya həm də özlüyündə böyük bir əmək prosesi olan kitabxana işi fəaliyyətinin psixologiyasını öyrənən elmdir. Bu baxımdan bibliopsixologiyanı ətraflı araşdırdıqca bir çox məsələlər üzə çıxır. Ona görə də demək olar ki, kitabxanaşünaslığın müxtəlif fəaliyyət sahələrində bibliopsixologiyanın tədqiqatlarına xüsusi ehtiyac vardır.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi. Bakı: Azərnaşr, 2006. 312 s.
2. Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük. Bakı, 2001. 400 s.
3. Xələfov A.A. İnformasiya cəmiyyətinin formalaşmasında kitabxanaların vəzifələri // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya. Bakı, 2005. №2.152 s.
4. Bəyramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya: Dərslük. Bakı, 2009. 620 s.
5. Hacıyev Z. Fəlsəfə: Dərslük. Bakı: Adiloğlu, 2001. 639 s.
6. Рубакин Н.А. Библиологическая психология. Москва: Академический Проект. Трикста, 2006. 800 с.

**THE BIBLIOPSYCHOLOGICAL THEORY
IN NIKOLAY RUBAKIN'S CREATIVITY AND LIBRARY STUDY**

E.L.AZHAROV

SUMMARY

Nikolay Rubakin's bibliopsichological heritages is the scientific heritage of all the library society and world culture. The article considers Nikolay Rubakin's theory from bibliopsichological point of view. The beginning of the XIX century – the development of library science pushes N.A.Rubakin to deep analysis of readers psychology, library work and practice. The author makes an attempt to reflect a part of N.A. Rubakin's rich scientific heritage.

**БИБЛИОПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
НИКОЛАЯ РУБАКИНА И БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ**

Э.Л.АЖДАРОВ

РЕЗЮМЕ

Библиопсихологическое наследие Николая Рубакина - это научное наследие всего библиотечного общества и мировой культуры. В статье рассматривается библиопсихологическая теория Н.Рубакина. Начало XIX века, развитие библиотековедческой науки подталкивает Н.Рубакина на глубинный анализ психологии читателя, книжного дела и библиотеческой практики. Была попытка отразить, часть большого научного наследия Н.Рубакина.